

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Usuteaduskond

Margot Ansberg

Usu leidmine vangistuses
endiste Tartu Vangla kinnipeetavate näitel

Bakalaurusetöö

Juhendajad: Roland Karo, PhD

Immanuel Volkonski, MA, PhD cand.

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
Uurimustöös kasutatavad mõisted.....	3
Teema valiku põhjendus	3
Eesmärk ja uurimusküsimused.....	4
Uurimismetoodika tutvustus	5
Lühiülevaade teema varasemast uurimusest	5
Ülevaade kasutatud allikatest	5
Struktuuri tutvustus	6
TEOREETILINE OSA.....	7
Sissejuhatus.....	7
Pöördumine	7
Siirus	8
Pärast vabanemist.....	9
Kokkuvõte.....	11
EMPIIRILINE OSA.....	12
Metoodika	12
Sissejuhatus.....	13
Intervjuu andmekogumisviisina	13
Intervjuu valimi leidmine	13
Ettevalmistus intervjuude teostamiseks.....	14
Intervjuude teostamine	14
Intervjuude struktuur.....	14
Intervjuudes osalenute andmed	15
Andmete analüüs.....	16
I Kategooria.....	16
II Kategooria	19
III kategooria.....	22
Arutelu	26
Kokkuvõte.....	30
Bibliograafia	32
Summary: Finding faith in prison on the example of former Tartu Prison inmates	34
Lisad.....	36
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	40

SISSEJUHATUS

Tegudele järgneb karistus – see on teadmine, mida meile juba varases eas selgitatakse. Vanglasse sattumine on omakorda karistus raskete kuritegude eest. Kui paljud inimesed aga teavad, mis juhtub pärast vanglasse sattumist? Sealne keskkond pole miski, millega inimesed harjunud on ja kohanemine on tõsine katsumus. Tekib küsimus – kas see on üldse võimalik? Chuck Colson sedastab raamatus “Born Again” (2008: 278): „Ainus eesmärk vanglas on ellu jääda, aega veeta, vältida probleeme ja pääseda välja. Välja pääsemine on kõige kallim eesmärk ja see on väga individuaalne.“ Siiski ei suuda paljud vangid vabanedes oma elu muuta ja jõuavad saatuse keerdkäikude tagajärel taas vanglasse. Kas vanglas usku pöördumine võib aidata elada seadusekuulekat elu? Käesoleva töö eesmärgiks on uurida usku pöördumise põhjuseid ja selgitada, kas usk aitab hoida inimesi seadusekuuleka elu juures. Uurimus keskendub usule ja selle mõjule taasühiskonnastumisel.

UURIMUSTÖÖS KASUTATAVAD MÕISTED

Siirus – antud uurimuses mõõdetakse usu siirust seadusekuuleka elu juures püsimise kaudu.

Usklik – toetudes vanglakaplan Olavi Ilumetsa öeldud lausele leerigrupile: "Ärge olge religioossed, olge usklikud." Siin tähendab religioosne olemine leigust ja usklikkus tõelist usklikku, sellest lähtuvalt kasutan töö vältel sõna „usklik“.

Usku pöörduma – religioosne pöördumine on protsess, mis toob kaasa muutuse religioosses kuuluvuses, maailmavaates ja identiteedis (Gooren, 2016: lõik 1).

Tagasi langenud – pöördunud inimene, kes on kuritegeliku elu juurde naasnud.

TEEMA VALIKU PÕHJENDUS

Uurimistöö teemavaliku esimeseks põhjenduseks on minu enda suur huvi antud teema vastu. Teema täpsemaks lihvimisel kaasasin protsessi lisaks juhendajale, Roland Karole, ka

Immanuel Volkonski, kellest sai hiljem töö kaasjuhendaja ja kellel on vanglas pöördumise temaatikaga suured kogemused. Volkonski ja minu arutluste tulemusena jõudsime arusaamisele, et kui vanglas pöördumist on uuritud palju, siis selle pikemat mõju vabanenutele vähem. Oluliseks küsimuseks tõusis ka pöördumise siiruse mõistmine. Allikaid lugedes selgus, et tihti oli välja toodud just pöördumise siiruse aspekt. Siiski poldud sageli püstitatud küsimusele vastust leitud. Leidsin, et selle nurga alt lähenemine on uudne. Ainus käesolevaga võrreldav töö Eestis on Olavi Ilumetsa magistritöö, mille kirjutamisest on möödunud kaua aega. Ühtlasi leidub töös mitmeid metodoloogilisi ja sisulisi puudusi.

Ehkki religiooni rolli kinnipeetavate taasühiskonnastumisel on uurimustes tihti alla kriipsutatud, sest seda peetakse oluliseks ja taasühiskonnastamise mõttes transformatiivse mõjuga sündmuseks (Pedrosa, Alm, Roxell, & Manchdo, 2023: 12), teame väga vähe sellest, kuidas see *konkreetsete*, päris inimeste puhul on toimunud/toimib. Ehk siis – kas ja kuidas aitab usk kaasa seaduskuuleka elu juures püsimisele. Samuti ei ole teada, millised raskused ja takistused ootavad ees inimesi, kes on usku praktiseerinud vaid kinniste uste taga. Millised usulised ja eksistentsiaalsed kriisid võivad neid vabanedes tabada?

EESMÄRK JA UURIMUSKÜSIMUSED

Veelkord, siinse töö eesmärgiks on uurida, mis asjaoludel ja milliste motiividega pöörduvad vanglas olevad inimesed usku. Pöördumise motiivid ei pruugi alati eksistentsiaalsed olla – kaalutlused võivad olla ka puhtpragmaatilised. Teiseks oluliseks eesmärgiks on selgitada, kuidas vanglas usku pöördunud inimesed peale vabanemist hakkama saavad. Kas ja kui kindlalt nad usu juurde püsima jäävad ja millist rolli mängib see seaduskuuleka elu juures püsimises? Oluline on teada saada kuidas vanglast vabanenud inimesed esimestes kriisiolukordades tegutsevad ja kelle poole nad pöörduvad. Veel pean töö kontekstis oluliseks küsimust: kas vastab tõele, et vanglas pöördumise läbi teinud inimesed suudavad suurema tõenäolisusega hoiduda kuritegevuse juurde naasmisest? Antud töö annab selgust, mil määral erinevad minu saadud tulemused varasematest tulemustest.

Täpsemalt soovib autor leida vastuseid järgmistele küsimustele:

1. Mis asjaoludel pöörduiti vanglas usu juurde (s.o mis olid pöördumise motiivid)?;
2. Kui siiraks saab erinevate dimensioonide lõikes hinnata pöördunute usku?;
3. Kuidas mõjutab leitud usk inimese suhtumist oma minevikutegudesse ja tulevikku ning kui võrd see aitab kaasa seaduskuuleka elu juures püsimisele?

UURIMISMETOODIKA TUTVUSTUS

Uurimus koosneb kahest osast, millest esimene kujutab enesest kirjandusülevaadet usu rollist kinnipeetavate taasühiskonnastamisel. Teine, intervjuudele toetuv empiiriline osa kujutab enesest kvalitatiivset, poolstruktureeritud intervjuudele toetuvat süvasissevaadet endiste Tartu Vangla kinnipeetavate pöördumislugudesse ning sellesse, kuidas usk *nende näitel* tegelikult on aidanud kuritegelikule teele naasmist vältida. Metoodika täpsem kirjeldus on välja toodud empiirilise osa alguses.

LÜHIÜLEVAADE TEEMA VARASEMAST UURIMUSEST

Ehkki Eestis on selle teemaga tegeletud vähe, on maailmas religiooni rolli vangide taasühiskonnastumisel üsna laialdaselt uuritud. Huvitaval kombel on tulemused mõneti vastuolulised. Tuleb märkida, et uurimused keskenduvad üldiselt kas esimesele või kolmandale minu ülaltoodud uurimisküsimustest, kõiki kolme uurimusküsimust hõlmavat tööd leida ei õnnestunud. Töös toetun varasemalt läbi viidud uuringutele ja raamatutele. Allikad jagan vastavalt kolmele suurele uurimusküsimusele: vanglas pöördumine, pöördumise siirus, elu peale vabanemist.

ÜLEVAADE KASUTATUD ALLIKATEST

Töö teoreetilise osa koostamiseks olen kasutanud raamatuid ja teadusartikleid. Artiklid leidsin enamasti andmebaasidest JSTOR ja EBSCO Discovery. Olulised artiklid, mida töös kasutan, on *Justice Quarterly*'s avaldatud uurimus „Religion and Misconduct in “Angola” Prison: Conversion, Congregational Participation, Religiosity, and Self-Identities“ ja Olavi Ilumetsa magistritöö. Lisaks sellele *Journal of Offender Rehabilitation*'is avaldatud uurimus „An Evidence-Based Assessment of Faith-Based Programs: Do Faith-Based Programs “Work” to Reduce Recidivism?“ ja Pennsylvania Riikliku Ülikooli ja Florida Riikliku Ülikooli teadlaste poolt tehtud uuring (Said & Davidson, 2021: 1-26). Raamatutest mainiksin ära “Research in Human Development”, mille autoriteks on Shadd Maruna, Louise Wilson ja Kathryn Curran.

STRUKTUURI TUTVUSTUS

Bakalaureusetöö on jaotatud kaheks osaks. Esimene osa on teoreetiline, selle eesmärgiks on anda ülevaade varem tehtud uurimuste tulemustest. Teises, empiirilises osas analüüsin kümme intervjuud, toetudes teoreetilise osa tulemustele. Empiiriline osa jaguneb omakorda kolmeks alapeatükiks: metoodika, sisuanalüüs, arutelu. Empiirilisele osale järgneb kokkuvõte, milles koondan uurimise käigus saadud tulemused.

TEOREETILINE OSA

SISSEJUHATUS

Selles peatükis antakse ülevaade varasematest uurimustest kolmel tasandil: pöördumine, siirus ja vabanemine. Need annavad taustsüsteemi antud teemade uurimise vajalikkuse hindamiseks. Lisaks annavad need ülevaate, millised on tehtud uurimuste tugevused ja nõrkused.

PÖÖRDUMINE

„Suluseis“ on märksõna, millega Samaaria rehabilitatsiooni keskuse juht kirjeldab vangistusse sattuvate inimeste olukorda. Aeg on miski, mida on vangistuses olles palju. Just aeg on tema sõnul see, mis paneb inimesed mõtlema ja analüüsima, mille tulemusena leiavad paljud neist vanglas Jumala (Veesalu 2024). Vanglas pöördumisel on mitmeid positiivseid mõjusid. Töid, mis keskenduvad vanglas pöördumise uurimisele ja selle positiivsele mõjule on mitmeid. Selle tõttu on ka tulemused mõneti erinevad, mis kajastub ilmekalt just antud töö osas.

Louisiana osariigi vanglas viidi 2015. aastal läbi uurimus, mille eesmärgiks oli uurida, kas religiooni ja väärkäitumise suhet vahendavad sisemised identiteedimuutused. Uurimuse teostamiseks viidi läbi kahevooruline küsimustik. Esmalt viidi läbi ankeedi testimine, mis hõlmas 11 inimest. Pärast testimist tehti küsimustikus vajalikud muudatused ja lõppvoorus osales juba umbes 3000 kinnipeetavat. Lisaks sellele korraldati ka kvalitatiivseid intervjuusid, mis teostati üle 100 Angola vangiga. Intervjuud viidi läbi, et luua kontekst põhiuurimusele. Enamik kinnipeetavaid väitis, et pöördumise põhjuseks peeti nii-öelda *madalpunkti*. Muudele allikatele tuginedes toodi uuringus välja, et vanglas pöörduvad inimesed religiooni poole, et tegeleda tekkinud identiteedikriisiga. Kriisi põhjuseks peetakse eelmainitud madalpunkti, pinget, mis tekib vangistuses. Lisaks sellele toodi välja, et vangistuses olevad inimesed loodavad religiooni kaudu eristada enda vana ja uut ennast, mille tulemusena pööratakse elus justkui uus leht. (Jang, Johnson, Hays, Hallet, & Duwe, 2017: 1-19)

Mõneti sarnase tulemuseni jõuti ka Ühendkuningriikides, Shadd Maruna Queensi, Louise Wilson ja Kathryn Curran Kingsi poolt läbi viidud uurimuses. Uurimus toetus intervjuudele, mis viidi läbi 75 vangistuses pöördunud inimesega. Leiti, et pöördumine on kohanemisstrateegia, mis aitab toime tulla häbiga ja leida tähendust vangistamise kogemusele.

Töös toodi välja viis aspekti, mis olid pöördumise motiivideks – sotsiaalse *identiteedi* kujundamine, vangistuse *eesmärgi* loomine, pöördumine kui *võimestamise* akt, tee *andestuse* poole ja *lootus* tulevikuks. Sotsiaalse identiteedi kujundamise abil saavad inimesed häbistava sildi (kurjategija) asendada religioossega – see loob kindla vahe *meie* (usklikud) ja *nemad* (kurjategijad) vahel. Eesmärgi loomine aitab mõtestada ümber vangistuses olevat aega ja sellele tähenduse anda. Pöördumine kui võimestamine – pöördumise tulemusena näevad inimesed ennast vajaliku ja võimekana. Tee andestuse poole – kristlus annab inimestele usku, et andestus on võimalik. Lootus tulevikuks annab inimestele kindlust ja lootust. Tulevik on ebakindel, aga usk on pidepunkt, millele nad saavad kinnituda. (Maruna, Wilson, Curran 2006: 161-184)

Vanglat puudutavaid töid on Eestis tehtud ka varem, minu omale sarnaseid on aga teadaolevalt vaid üks. Selleks on Olavi Ilumetsa poolt läbi viidud magistritöö, mis uurib religiooni mõju kinnipeetavatele Tartu Vangla näitel. Antud töö toestati küsimustiku vormis ankeediga, mille täitis 119 inimest. Töö käigus toodi välja erinevad põhjused, miks inimesed usku pöörduvad. Levinud põhjused pöördumiseks olid järgnevad: külalisjutlustajad, vestlused kaplaniga, huvi usu vastu ja armastus naise vastu, viimased kaks olid vähem kajastunud. (Ilumets, 2008)

SIIRUS

Idee sellest, et „halvad“ inimesed suudavad muutuda heaks on miski, mida ühiskond ülearu kergesti ei aktsepteeri. Õhku jääb rippuma küsimus taoliste inimeste siiruse kohta. (Maruna 2001: 5) Vanglas pöördumise siiruse faktori uurimine on keeruline. Uurimuse jaoks läbi töötatud materjalides on mitmeid kordi toodud välja eelmainitud siiruse faktor, selle tegeliku uurimiseni on aga vähe jõutud. Ühes sellises materjalis toodi välja soov mõista, miks just vanglas pöördumine nii populaarne on.

2014. aastal ilmus Noha Moustafa uurimus “The Right to Free Exercise of Religion in Prisons: How *Course* of Religion in Prisons: How Courts Should Determine Sincerity of Religious Belief Under RLUIPA”. Uurimuses käsitleti probleeme, mis on seotud praeguste meetoditega usu siiruse väljaselgitamiseks ja millega kontrollitakse usuliste tõekspidamiste siirust USA föderaalsetel rahastatavates vanglates. Töö esitas ettepaneku siiruse kontrollimise meetodi standardiseerimiseks. Ettepanekuks tehti kolmeosaline test usuliste veendumuste siiruse kindlaksmääramiseks. Leiti, et sellised õigusaktid nagu RFRA ja RLUIPA on olulised,

sest tänu nendele on võimaldatud vangidele piisavad võimalused religiooni praktiseerida. See aga aitab omakorda kaasa rehabiliteerimisele. (Mustafa, 2014: 214-244)

Kuna pöördumise siirust puudutavaid uurimusi on vähe, siis tegin töö käigus ka Samaaria rehabilitatsiooni keskuse¹ juhi, Enn Veosaluga intervjuu. Keskuse juhina on temal antud teema kohta piisavalt teadmisi, sest ta näeb nii keskusesse tulevaid kui ka sealt lahkuvaid inimesi. Tema sõnul ei võeta usupõhist rehabilitatsiooni keskust väga tõsiselt, mis ei tähenda, et nende keskuses olijate seas tõsiusklikke ei oleks. Veesalu toob välja, et vanglas usklik olla on väga erinev vabaduses usklik olemisest. Tema sõnul suudavad vanglas siiralt pöördunud vangid jääda vabaduses oma põhimõtete juurde ja mitte kuritegelikku ellu tagasi langeda. Siiski mängivad rolli erinevad aspektid. Veesalu sõnul peab siiralt pöördunud inimene olema kogunud *jumalikkude puudutust*, peale mida ta suudab teha kindla ja teadliku otsuse. Kui uurisin, et kuidas eristada tahtejõudu ja siirust, tõi Veesalu välja, et ka tahtejõuga võib pikalt õigel rajal püsida, aga lõpuks inimesed väsivad ja teevad seda, mida südames soovivad, vana loomus tuleb taas välja. Siirust saab tema sõnul mõõta ka selle järgi, kui inimene tuleb pimestatusest välja ja teadvustab enesele, et ta teeb halba. See tuleneb häbist ja Jumala kartusest.

Enn Veesalu: „Ta on siin, on korralik ja teeb tööd. Aga kui minema saab, näitab keskmist sõrme ja arvab, et see on minu probleem. See on tema enda probleem.“

Antud tsitaat ilmestab hästi, kuidas inimese mõttemaailm töötab. Veesalu sõnul sattus näiteks toodud inimene peatselt uuesti vangi ja soovis seejärel keskusesse naasta.

Viimase olulise punktina tõi Veesalu välja, et nii kaua, kui inimesed ei tohi midagi teha (näiteks Jumal või naine ei luba), ollakse keelu ori. Keelud võivad olla seotud nii ühiskondlike normide, kui ka hirmudega. Kui otsustusvõime on piiratud, ollakse orjad. Kui aga ollakse vaba *mitte tahtma* (kuritegelikule teele naasta), siis ollaksegi vaba inimene. Tema sõnul on see õige elu, mida elada ja kui suudetakse lahti öelda vanast elust, kaovad ka kiusatused. Veesalu juttu kuulates jäin mõtlema, et kas just usust tulenev vabadus annab pöördunud vangidele motivatsiooni edasi püüelda, see just kui annab võimaluse kogeda vabadust ka vangistuses olles.

PÄRAST VABANEMIST

Religiooni juurde pöördudes võetakse tihti kaasa vanad tavad ja uskumused. Kas see saab takistuseks, et püsida õigel rajal? (Hardinga, Dobsonb, & Wysec, et.al 2017: 294)

¹ MTÜ Samaaria Eesti Misjon on kristlik heategevusorganisatsioon, mille eesmärgiks on aidata ühiskonnast erinevatel põhjustel tõrjutud inimesi tagasi tavapärase elu juurde.

Raamatus „Religion, spirituality, and desistance from crime“ tsiteeriti erinevaid uurimusi, millele toetudes jõuti järeldusele, et religioon võib aidata kuritegevusest loobuda. Üheks selliseks oli 2003.aastal läbi viidud järeluuringu Brent. B Benda, Nancy J Toombs ja Mark Peacock viisid läbi viieaastase uuringu *boot campi* lõpetajate kohta. Uuringus leiti, et religioon kannab endas positiivset mõju, andes elule tähenduse ja eesmärgi. Lisaks aitab religioon vangist vabanenutel teha vahet heal ja halva. (Toombs, Peacock ja Benda 2003) Religiooni positiivse mõju tõid välja ka Ryan D Schroeder ja John F. Frana, kes viisid läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud. Leiti, et religioon aitab kaasa kogukondliku tunde moodustamisele ja üldise heaolu tundele. (Schroeder ja Frana 2009) Siiski jäävad õhku nii metodoloogilised kui teoreetilised küsimused. (Jang & Johnson, 2017: 74-84)

Ajakirjas *Journal of Offender Rehabilitation* on avaldatud Kimberly D. Dodson, Leann N. Cabage ja Paul M. Klenowski poolt teostatud uurimus „An Evidence-Based Assessment of Faith-Based Programs: Do Faith-Based Programs “Work” to Reduce Recidivism?“, mille eesmärgiks on tõendus põhisele hindamisele toetudes hinnata usupõhiste programmide tõhusust retsidiivsuse vähendamisel. Byron R. Johnson poolt läbi viidud uurimus on üheks analüüsitavaks tööks. Töö võrdleb kahte erinevat kinnipidamisasutust, üks, mis on ülesehitatud usupõhiste programmidele ja teine, mis põhineb kutseõppel. Mõlemad vanglad näitavad positiivseid tulemusi, siiski on usupõhise vangla tulemused paremad. (Johnson 2002) Teiseks toon välja Aaron T. Bicknese uurimuse, mis keskendus *Teen Challenge Drug Treatment Program* (kristlik programm) efektiivsuse uurimisele. Oma töös uuris ta seitsme aasta vältel erinevaid vangla põhiseid gruppe (mitte-kristlikud) ning võrdles neid *Teen Challenge Drug Treatment Program*. Tulemustes toodi välja, et antud programmis osalejad näitasid positiivsemaid märke edaspidises elus, kui teistes programmides osalejad. (Bicknese 1999).

Dodson, Cabage ja Klenowski poolt läbi viidud uurimuses kasutati tööde analüüsimiseks Marylandi teadusliku meetodika skaalat (SMS), mis on kriminoloogias üks kõige laialdasemalt kasutatav vahend. Leiti, et inimesed, kes on kaasatud kiriklikesse tegevustesse või käivad regulaarselt kirikus, sooritavad väiksema tõenäosusega uusi kuritegusid. Oluline on aga arvestada asjaoluga, et teostatud uuringud on piiratud ja suur osa uuringutest on meetoodiliselt nõrgad. Usupõhistest programmidest siiski loobuda ei soovitata, autorid julgustavad tegema uusi uuringuid, mis kasutaksid tugevamat meetodikat. Sellised projektid aitaksid teha kindlaks, kas usupõhised programmid on tõhusad või mitte. (Dodson, Cabage & Klenowski 2011: 367-383)

Pennsylvania Riikliku Ülikooli ja Florida Riikliku Ülikooli teadlased avaldasid ajakirjas *Justice Quarterly* uuringu, milles vaatlesid religiooni mõju vangide tagasipöördumisele

ühiskonda. Uuringus kasutati andmeid ühises programmis osalenud kinnipeetavailt, lisaks veel teavet nende vanglas viibimise ja vanglajärgse elu kohta. Uuringust selgus, et vangid, kellel olid stabiilsed või kasvavad usulised tõekspidamised, kasutasid religiooni, et leppida oma mineviku vigadega ja luua tulevikuvision. Vangid, kelle usulised tõekspidamised vähenesid, olid oma vangistuse suhtes meeleheitlikumad. Religioon motiveeris vange muutma oma identiteeti ja elama sotsiaalselt aktiivset elu, ent ei olnud *piisav*, et edukalt vabadusse tagasi pöörduda ja uut elu üles ehitada. Seega – vastupidiselt ootustele ei olnud vangidel, kes teatasid kasvavatest või stabiilsetest usulistest tõekspidamistest, paremad tagasipöördumise tulemused kui neil, kes teatasid nõrgenenud usulistest tõekspidamistest. Toodi hulk ettekäandeid, miks usk tahaplaanile jäi ja lõpuks nende elust kadus. (Said & Davidson, 2021: 1-26)

KOKKUVÕTE

Eelkäsitletud uurimustest selgus, et antud teemadel on jõutud erinevate tulemusteni, mille tõttu pole võimalik ühtset arusaama välja tuua. Pöördumise motiivid jäävad uurimuste vältel sarnasteks, ent usu ja seadusekuuleka elu seotusel on vastakad tulemused. Seetõttu on oluline uurida, mida arvavad usu ja seadusekuuleka elu juures püsimise seotusest endised vangid ise.

EMPIIRILINE OSA

METOODIKA

Lõputöö eesmärgiks seadsin välja selgitada, millised on vangistuses pöördumise põhjused ja kuidas tulevad uskupööranud toime vabaduses. Selle teostamiseks püstitasin kolm põhilist uurimisküsimust. Töö koosneb kahest osast, esimene osa keskendus varasematele uurimustele. Esimese osa teostamiseks uurisin artikleid ja uurimusi, millest valisin sobivad ja analüüsisin neid. Jagasin allikad omakorda kolmeks alapeatükiks, mis jagunesid vastavalt kolmele suurele uurimisküsimusele.

Teine, intervjuudele toetuv empiiriline osa kujutas enesest kvalitatiivset, poolstruktureeritud intervjuudele toetuvat süvasissevaadet endiste Tartu Vangla kinnipeetavate pöördumislugudesse ning sellesse, kuidas usk *nende näitel* on tegelikult aidanud kuritegelikule teele naasmist vältida. Alternatiivne variant intervjuudele oleks olnud küsimustike koostamine, millele informandid individuaalselt vastanud oleksid. Küsimustikud jäänuks aga minu arvates liiga kinniseks ja ühekülgeks. Intervjuud andsid informantidele võimaluse rääkida soovitud teemadel täpselt nii süvitsi, kui nad ise oluliseks pidasid. Intervjuude kasuks rääkis ka arusaam, et usklikel inimestel on soov oma usku kuulutada. Järgmises etapis lõin enda jaoks küsimustiku, mis toetaks kolme eelnimetatud uurimusküsimust:

- 1) Mis asjaoludel pöörduti vanglas usu juurde (s.o mis olid pöördumise motiivid)?;
- 2) Kui siiraks saab erinevate dimensioonide lõikes hinnata pöördunute usku?;
- 3) Kuidas mõjutab leitud usk inimese suhtumist oma minevikutegudesse ja tulevikku?

Küsimustik koosnes kolmest põhiküsimusest, mida omakorda toetasid lisaküsimused juhaks, kui vajalikke vastusteid põhiküsimustele vastates ei leita (vt Lisa 1). Ülesande täitmiseks lõin kriteeriumid, mille alusel informandid valiti. Valimisse kuulusid endised kinnipeetavad, kes on pöördunud Tartu Vanglas ja kes on vabaduses olnud vähemalt pool aastat. Põhjus, miks töö käsitleb just Tartu Vangla kinnipeetavaid, tuleneb sellest, et informantide leidmine oli sel viisil lihtsam tänu kaasjuhendaja kontaktidele. Nimelt on Immanuel Volkonski ise läbinud raja, mida antud töö uurib. Lisaks sellele on igati loomulik, et Tartu Vangla osutus valituks ka distantsi tõttu. See on suur eelis Tallinna ja Viru Vanglate ees. Intervjuud viidi läbi avalikes kohtades. Peale intervjuude läbiviimist transkribeerisin salvestised ja analüüsisin neid konventsionaalse sisuanalüüsi meetodil, kasutades induktiivset kodeerimist. Kodeerimiseks printisin intervjuud välja. Induktiivselt saadud koodide

grupeerimiseks kasutasin nn *pattern matching*'u meetodit. Selle protsessi tulemusel tekkisidki allpool väljatoodud võtmeteemad.

SISSEJUHATUS

Kõik töös kajastatavad teemad on väga isiklikud ja nendest rääkimine võib tuua esile erinevaid emotsioone ja mälestusi. Kui üldiselt pöördumisest rääkimine probleeme ei tekitanud ja seda tehti väga avatult, siis kuritegelikust elust ja kuritegudest rääkimine oli mõne intervjuu puhul keeruline. Tundusin, et mõni inimene soovis eelnevat elu puudutada vaid pinnapealselt ja rääkis täpselt nii palju, kui hädavajalik. Lisaks selgus intervjuudest, et inimesed eelistavad enda eelneva elu peale mitte mõelda. Empiiriline osa jaguneb kolmeks alapeatükiks. Esimene peatükk käsitleb järgnevat: intervjuu teostamine, metodoloogia, valim ja informantide andmed. Teises osas toon välja intervjuude sisuanalüüsi tulemused ja viimane osa arutleb saadud tulemuste üle, toetudes teoreetilisele osale.

INTERVJUU ANDMEKOGUMISVIISINA

Intervjuud näisid antud töö ülesehitust meeles pidades kõige parema lahendusena. Kuna teema on iga intervjuueeritava jaoks väga personaalne, siis lähenesin neile pooltstruktureeritud intervjuude näol. Põhjuseks, et iga intervjuu on erinev ja seetõttu jätsin ruumi, et vajadusel küsimusi korrigeerida. Pidasin oluliseks, et igal informandil oleks võimalus rääkida vabalt ja segamatult. Seetõttu otsustasin intervjuusse sekkuda võimalikult vähe ja lasta neil minna oma rada pidi, võis juhtuda, et esimese küsimuse toel vastas intervjuueeritav juba ka kõigile järgnevatele. Küsimused, mis jäid jutu sees vastamata, esitasin hiljem eraldi. Intervjuu küsimustikku koostades moodustasin kolmest uurimusküsimusest lähtudes teemaplokkid. Teemaplokkides olevaid küsimusi kasutasin vajaduspõhiselt. Nagu eelnevalt mainitud, sujusid intervjuud lodusalt, vaid paaril korral tuli küsimustega inimesi teema juurde tagasi tuua.

INTERVJUU VALIMI LEIDMINE

Informantide leidmisega aitas kaasjuhendaja, kellel olid vajalikud sidemed. Kui sai selgeks, milliseid informante täpselt enda töös sooviksin kasutada, algas informantidega kontakti otsimine. Pärast esimesi kontakte pakkusid informandid ka ise uusi inimesi, kes võiksid

uurimusse sobida. Seejärel võttis kaasjuhendaja potentsiaalsete informantidega ühendust, et saada esimene kontakt. Kui saadi nõusolek uuringus osalemiseks edastas Immanuel Volkonski kontaktid mulle. Peale seada võtsin informantidega juba ise ühendust, et tuvustada ennast ja enda uurimistööd. Leppisime kokku sobiva aja ja koha, ning siis toimusid juba intervjuud.

ETTEVALMISTUS INTERVJUUDE TEOSTAMISEKS

Arutasime koos juhendajaga läbi intervjuude küsimused, mis aitaksid saada vastused teemadele, mida uurida soovin. Valminud küsimustiku vaatas läbi ka Atko Remmel, kes andis lisaks soovitusi, mille abil tegin küsimustikku mõned muudatused. Koostatud teemaplokid jagunesid kolmeks. Esimese teemaploki eesmärgiks oli jää murdmine ja kuna selles teemaplokis esitatud küsimused on väga laiad, siis neile vastamine võttis enim aega, jutt jõudis tihti ka järgmisi plokkke puudutada. Teine plokk keskendus usu praktiseerimisele vanglas ja kolmas plokk oli suunatud elule, mis järgnes vabanemisele (vt Lisa 1).

INTERVJUUDE TEOSTAMINE

Intervjuud teostasin ajavahemikus veebruar-märts 2024. Intervjueeritavaid oli kokku kümme. Intervjuude planeerimine toimus läbi telefonikõnede. Kohtumispaigad olid erinevad ja nende valik sõltus asukohast ja ajalisest sobivusest. Intervjuude alguses lasin informantidel lugeda läbi ja allkirjastada informeeritud nõusoleku vormi, samuti andsin võimaluse esitada küsimusi, mis on tekkinud seoses intervjuuga ja ka uurimustööga. Kõik intervjuud toimusid kontaktvormis.

INTERVJUUDE STRUKTUUR

Intervjuud olid vabas õhkkonnas, andsin informantidele teada, et küsimustele pole õigeid ega valesid vastuseid. Pidasin oluliseks öelda, et intervjueeritavad võivad rääkida teemadest täpselt nii pikalt, kui nad ise soovivad. Lootsin sellega luua võimalikult vaba õhkkonna ja mitte tulemusi piiritleda. Lisaks kahel juhul pidin informeeritava nõusoleku vormi informandile tõlgi abiga seletama, sest nõusoleku vormid olid vaid eesti keeles. Intervjueeritavate seas oli kaks vene keelt kõnelevat inimest.

Salvestamiseks kasutasin topeltmeetodit, ehk siis salvestasin nii telefoni kui ka diktofoniga juhuks, kui esinevad tehnilised probleemid. Informeerisin informanti ka intervjuu ülesehitusest ja viimast kahte küsimust esitades andsin teada, et tegemist on küsimustega, millele ei pruugigi vastust olla. Proovisin olla aktiivselt intervjuus sees ja anda märku, et olen mõttega asja juures. Vajalikud vastused kätte saanud, andsin positiivselt märku, et võime liikuda edasi järgmise küsimuseni, sest tihti ei teadnud ka intervjuueeritavad ise, kas nad andsid mulle vajaliku vastuse. Arvan, et see oli tingitud sellest, et tihti valgusid teemad laiali ja muutsid omasoodu kurssi.

Peale intervjuu lõppu tänasin informante, et nad leidsid aega minu uurimustöös osaleda ja uurisin, et kas nad soovivad hiljem tööd lugeda. Peale seda lülitasin salvestamiseks mõeldud seadmed välja. Intervjuude kestvus oli väga varieeruv, kõige lühem intervjuu oli umbes 30 minutit ja kõige pikem tund ja 45 minutit. Enamasti kestsid ikkagi kõik intervjuud üle tunni ja seetõttu oli nendes palju informatsiooni, mida analüüsida. Lisaks sellele olid kõik intervjuud isemoodi, sest ka inimeste taust oli erinev. Seetõttu leian, et telefoni teel kokkulepitud intervjuud andsid juba väikse aimduse, mida oodata ja tänu sellele sain ennast igaks intervjuuks natukene ette häälestada.

Intervjuude käigus kogutud andmestikku käsitlesin vastavalt TÜs sätestatud juhendile „Isikuandmete töötlemine üliõpilaste lõputöös“ (2023). Intervjuude algseid helisalvestisi hoidsin Tartu Ülikooli pilveteenuses OneDrive, mis on turvatud parooli ja/või Eesti ID-kaardi krüpteeringuga. Salvestistele oli ligipääs ainult minul ja vajadusel ka juhendajal. Pärast intervjuude transkribeerimist kustutasin helisalvestised. Transkriptsioonid jäävad kaitstult minu Tartu Ülikooli pilveteenusesse OneDrive kasutajakontole. Transkribeerimise käigus eemaldasid andmetest osalejate nimed ja kontaktandmed.

INTERVJUUES OSALENUTE ANDMED

Käesolevas osas toon välja kümne uurimuses osalenud inimeste andmed. Kuna uuringus osalesid vaid mehed, siis andmed, mis ma välja toon, jagunevad kaheks: esiteks toon välja kuriteod, milles inimene on süüdi mõistetud ja teiseks toon välja vanglas oldud aastad. Kuriteod on üles märgitud vastavalt informandi enda öeldule. Leian, et selline lahendus on mõistlik, sest nii ei ole võimalik inimesi tuvastada. Informandid on kodeeritud numbrite põhised, numbrite järjestus on juhuslik, näiteks informant1 (I1).

Informant 1; 25 a; tapmine (edaspidi I1)

Informant 2; 21 a; röövimine, vargus, organiseeritud kuritegevus (edaspidi I2)

Informant 3; 10 a; röövimine, vargus (edaspidi I3)

Informant 4; 24 a; vargus, surmaga lõppenud röövimine; narkootikumide ebaseaduslik käitlemine (edaspidi I4)

Informant 5; 12 a; röövimine, narkootikumide müük (edaspidi I5)

Informant 6; 19 a; narkootikumide müük, varavastased kuriteod, röövimine, kuritegelik ühendus, väljapressimine, kehaline väärkohtlemine (edaspidi I6)

Informant 7; 4,5 a; salakaubavedu, vargus (edaspidi I7)

Informant 8; 26 a; varastamine, narkootikumide müük (edaspidi I8)

Informant 9; 7 a; vägistamine, pedofiilia (edaspidi I9)

Informant 10; 5 a; vargus, narkootikumide ebaseaduslik käitlemine (edaspidi I10)

ANDMETE ANALÜÜS

Andmete analüüs on jagatud kolme kategooriasse, iga kategooria on suunatud ühele uurimusküsimusele. Esimene kategooria on suunatud küsimusele „miks pöörduvad inimesed vanglas usu poole“ ehk tegu on pöördumise motiividega. Teine kategooria püüab mõista, kui siiraks saab vanglas läbitud pöördumist pidada ja kolmas kategooria üritab mõista, kuidas ja kas aitab usk seadusekuuleka elu juures püsida. Intervjuusid analüüsid on aga oluline silmas pidada, et informantide poolt täieliku ausut ei saa ma tagada, seetõttu võivad andmed olla ebatäpsed.

I KATEGOORIA

Palusin informantidel kirjeldada enda pöördumiskogemust, täpsemalt küsisin, kuidas nad leidsid vanglas tee usuni ja kõike, mis sellega kaasnes. Antud küsimus andis võimaluse saada laiemat pilti pöördumise põhjustest. Antud info võimaldas põhjused jagada kolmeks grupiks: need, kelle pöördumise taga olid *personaalsed* põhjused, teine grupp, kes olid

mõjutatud *sotsiaalsetest* aspektidest, ning kolmas grupp, kes olid mõjutatud *nii sotsiaalsetest kui personaalsetest* aspektidest. Üks korduvatest põhjustest, mis informantide jutust kõlama jäi oli *palju vaba aega*. Selle tõid välja kõik kümme informanti. Nii ütles I2, et vangistuses pole midagi teha ja tal tekkis palju aega, et elu üle mõelda. Sama mõte (aga erinevas sõnastuses) kõlas ka I10 jutust. Korduv motiiv oli ka mentaalsest seisundist tulenev vajadus, mille mainis ära I5, ta kirjeldas nõrkust ja rusuvat tunnet. Samad emotsioonid valdasid ka I3, kes oli tundnud suitsiidseid mõtteid. Siin kohal mainin ära, et umbes pooltel informantidest oli olnud enne vanglasse sattumist varasem kokkupuude usuga ning üks informantidest pidas ennast enne vanglasse sattumist ära langenuks.

I1: „*Ei no, see on masendav koht. Aga see masendav koht, masendus annab sulle seda, kuidas seda, seda pressi pöörduda jumalale või saatanale või no ainult seda pressi kuidagi vältida, seda pressi.*“

I6: „*Siis ma võtsin peale endale, et ma olen narkomaan. Mõneti olingi. Kui ma nagu istuma tulin, hakkasin käima kirikus ja ütleme nii, et see - - -, kes ei ole nagu kunagi mind maha matnud. Käis ikka vestles minuga, isegi uurimise ajal. Midagi hakkas nagu idanema.*

Pöördumiskogemusest rääkides kirjeldasid kõik kümme inimest veendunult, et nende jaoks oli pöördumine *järk-järguline protsess*. Olenemata sellest oskas seitse inimest tuua välja vastava ajajärgu küsimusele, mis uuris, et millal said nad aru, et nad on nüüd päriselt usklikud. Täpse ajahetke oskas välja tuua I9, kelle jaoks oli see hetk moment, mil kambri uks tema taga sulgus. Sama selge hetke oskas välja tuua ka I5. Ülejäänud kolm kinnitasid, et kindlat hetke ei oska välja tuua, sest hetki on kas rohkem kui üks või nad ei tabanud seda hetke ära.

I4: „*See oli aastal 2015 juulikuu, ma ei rääkinud sellest midagi. Ma lõpetasin enne seda. See oli niimoodi, et ma palju teadsin Jumalast, Jumal vabastas mind suitsetamisest, narkootikumidest, alkoholist ja palju-palju muudest asjadest. Ebaheadest asjadest. --- Kuni aastani 2015, juulikuuni, ma ei olnud uuesti sündinud, ma olin usklik². Ma uskusin, aga ma käisin omal ajal, oma jõul, oma jõuga, mitte Jumala jõuga. Ja siis oli, kui ma otsustasin, et ma Jumalata ei saa, rohkem kui ma sain aru, mitte otsustasin. Ma tegin mitu korda otsuseid, ma Jumalaga hakkas käima aga no ei tulnud välja. No aga siis oli see aeg, kus ma sain aru, et Jumalata, ma ei tea, ma lihtsalt ei taha rohkem.*“

² Nähtavasti eristab informant „tavalist“ usklikkust uuesti sündimisest.

I6: „Jah, ma arvan, et loeme seda aastasse 2020, et päriselt-päriselt. Sinnani ma usukusin, et mina olen jumal. Nagu ma olen uskunud kogu aeg, aga uskunud ise endasse. Peale seda ma sain aru, et on keegi veel kõrgem. Taevataat on, on ka. Ma lepin praegu temaga. Ma seekord pean tunnistama, et olen teine.“

I10: „Ma olen lapsepõlvest saadik tegelikult uskunud, palvetanud. Et mul ei ole kindlat ajahetke. Mingist hetkest nagu teadvustasin endale lapsest saadik, et nagu Jumal on olemas. Sellest ajast ma olen aeg-ajalt ikkagi nagu palvetanud.“

Informantide jutust selgus, et pöördumine ei pruugi olla alati püsiv. Selle järgi oli võimalus jagada informandid kahte gruppi: need, kes on pöördumise teinud läbi rohkem kui ühe korra ja need, kes on jäänud esimese pöördumise juurde.

I5: „Ja kuskil südames ma teadsin, et kunagi ma pean tagasi tulema Jumala poole.“

Lisaks selle uurisin informantidelt, et milliseid usulisi praktikaid rakendasid nad vanglas olles. Kõige rohkem mainiti vastustes palvetamist ja piibli lugemist, mille tõi ka välja näiteks I7, kes luges piiblit ja palvetas igapäevaselt soovist vaimulikus elus kasvada. Sellele järgnes kirikus käimine, millest rääkis näiteks I4, mainides, et tegi seda igal võimalikul hetkel. Kaks inimest mainis ka piiblitunde ja muusikaga seotud ülistamist, laulmist ja pilli mängimist.

I5: „Siis ma olin seal Murru Vanglas ja seal ma alustasin sellega, et ma hakkasin kitarri mängima ja siis ülistasin Jumalat.“

I2: „Ma ütlen, ma lugesin palju, palvetasin rohkem ja noh, koguduses käisin ka rohkem. Ma käisin seal igal võimalusel, et seal oli noh eest keelsed teenistused, venekeelsed teenistused. Siis oli eestikeelne piiblitund ja vene keelne.“

I6: „Ja kirik oli siis selline, et kirikus käidi ikka juttu ajamas ja selline. Siis taheti mind sealt välja visata. Ja läksin sinna ette, ajasin käed laiali ja ütlesin: „noh kui tahate uskuda tõelisesse käega katsutavasse Jumalasse, uskuge minusse, võibolla kunagi saate oma patud andeks ka.“

Nagu viimasest näitest näha, võib kirik olla ka lihtsalt kogunemise koht, seda töid välja ka mitmed teised informandid.

II KATEGOORIA

Kuigi vangla ja pöördumisega seotud teemasid on uuritud, näiteks usupõhiseid raviprogramme, kiriku külastamist ja usu rolli vangistusega toimetulemisel, jääb pöördumise siiruse teema siiski uurimata. Seda arvestades lähtun selles alapeatükis Samaaria rehabilitatsiooni keskuse juhi, Enn Veesalu jutust, kes on oma ametis aastaid näinud kõrvalt vanglas pöördunud inimesi ja nende edasist käekäiku.

Inimesed, kes teevad pöördumist läbi juba mitmendat korda, on välja toonud (I7), et otsus peab olema tehtud *teadlikult ja kindlameelselt*. Esimesed pöördumised on küll vaimselt väga ülevad ja emotsionaalsed, aga see emotsioon ei ole pikas perspektiivis püsiv. Samas teadvustasid informandid endale, et nad ei olnud sel pöördumise hetkel veel täielikult valmis Jumala ees avanema ja seetõttu sai kuri nad kätte. Kurja ja tema ründamist mainis veel mitu informanti, mis näitab ühtset arusaama sellest, mis juhtub, kui Jumalast eemalduda.

I2: „Aga noh, mul olid teatud kogemused elus ja millest ma ei olnud valmis nagu rääkima avalikult. Noh, tegelikult ma ei olekski pidanud, seal hakkas kohe umbes, nüüd ja kohe kõik välja rääkima lõpuni. Ja noh, oleks võinud, aga mul oli siuke arusaam, kuidagi. Vaenlane sai must jagu, et siuksed ei saa sinna minna. Vaata on niisugused häbiväärsed asjad, sa ei saa nagu seda rääkida ja ma võin tegelikult selle isegi välja öelda, see ei ole midagi. Et mind kunagi alaealistest vägistati. Mul oli selline seksuaalne vägivald ja noh, see on vangis nagu niisugune asi, et sellest sa ei saa rääkida. Ja siis mul oligi see, et umbes, et mismoodi ja vaenale sai mu kätte nii. Ma jäin kõrvale ja noh, ma olin üks ja niimoodi ja ma langesin ära. Ühesõnaga ma langesin ära ja hullemasse veel.“

Teadliku otsuse tegemise tõi välja näiteks I7, öeldes, et ta mõistis, et muudmoodi ta enam edasi minna ei saa. Sama mõte koorus välja ka I9 jutust, intervjuus tõi ta välja, et uuesti vangis sattumine oli tema jaoks kõige lihtsam lahendus, et uuesti usu juurde pöörduda ja tänu sellele ka ellu jääda.

I5: „Ja sellepärast võtsin ma oma selle arestiaja nagu Jumala käest. Ja, kui ma võtsin selle vastu, siis ma võtsin vastu ka otsuse, et sellest momendist, kõik need ukсед, mis ma siis kinni ei pannud, ma panen kinni.“

Intervjuudest tulenevat informatsiooni silmas pidades julgen väita, et informandid läbisid esimest pöördumist väga emotsionaalselt ja neil puudus tegelik arusaam, mis tähendab

olla Jumalaga suhtes. Seetõttu tabas neid peatselt reaalsus. Selle tagajärjel tajusid nad kas pettumust või jahenevaid suhteid Jumalaga, mille tõttu satuti taas vanglasse.

I5: "Ja ma sain aru, et need vead, mis ma kohe alguses tegin, mina arvasin, et minu huvid on kõige tähtsamad Jumalale. Muidugi arusaadav, et Jumal muidugi, Jumal arvestab minu tahtega. Aga mitte kõik, mida ma tahan ja mitte kõik, mis ma arvan, et mulle on vajalik, on vajalik. Peab lubama Jumalale, et tema korrekteeriks. Ja minu ülesanne on temaga olla nõus selles. Sellepärast, mina hakkasin oma vundamenti nagu muutma, mis mul oli varem, ma teda hakkasin, noh, kuidas öelda, ümber ehitama.."

Selgus, et kui inimene hakkab Jumalast eemalduma, leiab ta ennast peatselt olukorrast, kus "kuri" ründab. Kuna peaaegu igal informandil oli varasem narkootikumisõltuvus, oli esimene tagasilanguse etapp uuesti tarbima hakkamine. Eranditult tunnistati, et uuesti tarbimine viis nad sügavamale auku kui nad varem olid.

I5: Ja vägaväga tundsin, et ma olen väga üksinda. Mina arvasin, et kui ma vabanen siis see kõik kaob korda, aga see ei aidanud. Probleem kasvas ja kasvas. Ja pere läks katki. Sisse tuli liiga palju seda tühjust. Ja tulid vanad probleemid tagasi. Ma ei hakanud kohe kriminaaliks. Siis ma hakkasin võtma niisugusi aineid, mis andis mulle toonuse. No tulid natuke kangemad kui kohv. Amfetamiin. Ja tuli sõltuvus. Ja mitu aastat ma proovisin ikka natukene oma elu parandada või noh ehitada kuidagi. A see oli kõik ehitatud patu peale. Nüüd ma saan aru, et patu peal ei saa, Jumal midagi ei ehita."

Jumalakartus on miski, mis suunab inimesi teatud viisil käituma. Intervjuudest selgus, et kartust võib pidada nii pöördumise põhjuseks kui ka seadusekuuleka elu juurde jäämise põhjuseks.

I2: "Tuli see nagu hirm ka kohtu ja kõige selle ees. Arusaam, et-et ma olen patune. Kuidagi tuli see arusaam. Ja siia ma mõtlesin, et noh, mis mul kaotada on ja nagu mõtlesin niimoodi."

Ühe informandi jaoks ei olnud probleem pärast pöördumist kuritegudega jätkata, ise sealjuures endiselt usklik olles.

I8: "Ja, ja helistas politseisse, seal siis mind võeti Soomes kinni. Naine läks jälle Eestisse, jälle hakkas süstima. Jälle mul peavalu, jälle Jumal, tule appi, aita. Jumal jälle aitas mind igatipidi, põgenesin jälle vanglast ära. Nii kui ma küsisin, et Jumal aita, ma ei jõua, Jumal ütles mine noh. Ja jälle naine tuli sinna, kõik oli jälle hästi. Niikaua kui see...ma läksin jälle kedagi taga

ajama seal. Noh, kes mu naisele narkootikume andis. Ja jälle kuidagi helistas politseisse ja jälle pandi vangi. Ja siis ma istusin seal vangis ja tükk aega.”

Kõik kümme inimest kasutasid eelnevast elust rääkides sõna *kahetsus*. Kahetsuse põhjused jagunesid kaheks: esiteks kahetseti teistele inimestele kurja tegemist ja teiseks kahetseti enda lähedastele haiget tegemist. Üks informant kahetses, et oli enda elu raisanud, aga tegude pärast kahetsust ei ilmutanud. Üks informantidest ei tunnistanud ennast kuritegudes süüdi, aga kahetses siiski patust elu, mida oli varem elanud.

I7: „Ma ei mõtle tihti vana elu peale. Aga noh, kui tuleb niisugune tunne, et kahju, et ema sai nii palju kannatada sellepärast, et ma olin niisugune laps.“

I1: „See on möödunud. Ma tean, mis on juhtunud, aga ma ei ela sellega. Ma kirjutasin siis seda, kuidas seda...kiri oma kannatanule ja temalt palusin vabandust ja mis oli tehtud, ma ei saa mitte midagi muuta.“

I6: „Tead, mul on kahju. Mul on kahju, et ma oma elu olen ära raisanud. Kui küsida, kas mul on kahju nendest inimestest? Tead ma mõtlen, tihti ma mõtlen niimoodi, et päris paljud neist inimestest pandi pärast kinni, ei ole. Mõne koha peal on isegi see, et oleks võinud rohkem teha. Aga see selleks.“

I8: „Ei, ma mõtlen, et ma olen selle peale juba nii palju mõelnud. Ja, ja kui palju ma olen inimestele halba teinud, et ma olen Jumala käest ka seda andeks palunud kogu aeg. Et noh loomulikult ma olen, noh inimestele paha teinud. Varastanud paljaks, kõik asjad, kes ei ole seda ära teeninud ja ma olen seda nagu kuidagi mõtlematuses teinud.“

Kolm inimest hakkas lisaks kahetsusele ka tegutsema ja palus, kas isiklikult või kirja teel, kannatanult või tema lähedastelt vabandust. Leian, et järgnev näide ilmestab hästi, kuidas siiralt pöördunud inimene teeb enda elus muudatused, mida ei oodanud ei tema ega ka kannatanu.

I3: „Et ma pidin nagu minema ja vabandama selle müüa ees ja ma tean, et ma käisin seal poes. Mul oli ta nägu silme ees, sest ma nägin teda videolindi peal. See nägu kummitas nii vanglas. Öösel ma nägin seda ründamist ja asju, nagu kummitus on. Ja siis tundsin, et ma pean minema vabandama, et ma niimoodi käitusin. Ta ehmatas ära hästi kõvasti ja siis ma seletasin ära, seletasin ära ja palusin vabandust. Seletasin ära, miks ma niimoodi tegin, et ma ei teadnud üldse, et ma seda tegin ja siis ta hakkas nutma. Ma aeg-ajalt käin seal Lasnamäe poes ja me

saame väga hästi läbi. Selle peale on ütlus, et Jumal andestab kõik, aga on inimesi, kes ei andesta.“

Positiivsed muutused, mis usu leidmisega kaasnevad on igas intervjuus selgelt välja tulnud. Muutused jagunesid kaheks: need muutused, mis on toimunud inimese endaga ja teiseks need muutused, mis on toimunud inimese suhtumisega. Informandid tõid intervjuudes välja, et neid valdas teatav viha maailma vastu ja suhtumine inimestesse oli negatiivse alatooniga. Seetõttu pean oluliseks eraldada siinkohal muutused, mis toimuvad inimese endaga ja muutused, mis toimuvad inimese suhtumises maailma ja teistesse inimestesse. Pahedest loobumine oli üks positiivne muutus, mida usu leidmine endaga kaasa tõi, seda muutust kirjeldas näiteks I4, öeldes, et usk on teda vabastanud paljudest pahedest (nagu näiteks suitsetamine ja narkootikumid). Sama muutust, mis toimus peale usu leidmist kirjeldas ka I8.

I2: „Ma tahtsin nagu, siuke, vot ma tahaksin öelda selline viha ja see kadus ära. Et ma olin siuke hästi vihane, tige, ma olin isegi vägivaldne siuke. Tegelikult paljud inimesed kartsid mind isegi, et ma olin siis kohutav inimene ja siis see nagu viha kadus ära. Nii enda vastu, kui maailma vastu või siuke, et pigem nagu armastus tuli, pigem niimoodi.“

I1: “Mul oli, kuidas seda öelda, eesmärgi iga hinnaga saavutamine. Vahet ei ole, kes maksab või kuidas maksab, võin tappa või mitu korda tappa kedagi. Aga ma arvan, et praegu see on olnud, olen nagu pehmem inimene või kuidas, arvestan teistega.”

III KATEGOORIA

Intervjuudest selgus, et seadusekuuleka elu juures püsimiseks on oluline hoiduda negatiivsusest ja leida asju, mis tekitavad positiivseid emotsioone. Isikliku eluga seoses selgus, et positiivseid tundeid tekitasid saavutused, mida eelnevat elu arvestades ei osatud isegi loota. I2 kirjeldas, kuidas ta oli alati arvanud, et perekonda ei ole talle määratud, aga südames oli alati väike lootus. Praeguseks on tal naine ja kaks last, kes on talle suurim õnnistus. Sama idee tõi välja ka I3, aga teise nurga alt.

I6: “Ühesõnaga ma olen oma elu niimoodi paika saanud, et kui ma ise kipun vahepeal vinguma, siis sõbrad on, et kuule sa oled oma elu paika saanud rohkem, kui mõni oma terve eluga.”

Neli informanti tõi välja, et suurt rõõmu valmistab inimeste nägemine, keda kohati kuritegeliku elu jooksul/vanglas, aga kes on nüüd samuti Jumala leidnud.

I10: “Aga-aga, mis on rõõmud olnud, need samad sõbrad, kes on varem tarbinud. Või nendega koos olemine sellises olekus, et me oleme kained ja meil on nagu ühistegevus selline. Nagu selline nagu aus ja läbinisti õige, Ja-ja vot see on mulle nagu nii suurt rõõmu pakkunud. Et heaküll, et kõik ütlevad, et mis sõbrad sul saavad olla vangid või kuriteokaaslased. Aga kui on sellised sõbrad, kes on pöördunud Jumala poole, sa kohtud nendega üldse teises kontseptsioonis. Vot see on nii suur rõõm. See on, need inimesed on üldse teistsugused.”

I8: “Noh usklikkus, mulle meeldib usklikkuse juures, nagu näed ära ausad inimesed, ausad silmad. Aga pättidega koos olles... Mul on hästi palju endisi kuriteokaaslasi, on saanud usklikuks. Kellega ma koos vargil käisin ja süstisin. --- käisin koos süstimas ja, ja vargil ka vahepeal. Ja hästi palju nagu selliseid sõpru, kes on nagu muutunud ja näed naine on muutunud.”

Raskused käisid vabanemise juurde, informantide sõnul oli ja on endiselt palju katsumusi, mida igapäevaselt ületada tuleb. Raskused jagunesid kaheks – need mis on seotud usuga ja teised, mis on seotud vanglast vabanemisega. Vabanemisega seoses tuli välja palju raskusi, mis on väga individuaalsed ja seotud eelneva eluga. Informant I1 sõnul on olnud üheks kõige suuremaks katsumuseks töö leidmine, sest eitavaid vastuseid sai ta korduvalt. I10 sõnul oli aga raske suhelda inimestega, kes kuulusid kuritegeliku elu juurde. Lahendusena pidi ta nad täiesti elust välja löikama. Ka I8 puudutas seda teemat ja tegi samasuguse otsuse. Peaaegu kõik (9) informanti kinnitasid, et suurimaks raskuseks on harjuda tavalise eluga ja leida aega usu jaoks. Lisaks sellele on väljas palju ahvatlusi, mida vanglaseinte vahel ei ole. I7 tõi esile mustri, et vanglas tehakse asjad sinu eest ära, sind toidetakse ja riietatakse. Vabaduses pead sa seda kõike ise tegema ja leidma sellele lisaks aega ka usuga tegeleda. Sama motiivi tõi välja ka I2, suunates tähelepanu sellele, et pika aega kinni istunud inimesed satuvad välja saades täiesti uude maailma.

I5: “Kui sa oled vabaduses on väga raske usukuda. Liiga palju kiusatusi ja igasuguseid väljakutseid. Ja need, kes on varem juba istunud, siis on vaja võtta vastu otsuseid ja vastutada. Alati on suhtumine, väga vaja vastu seista, jääda. Sest vanglas sa ei võta mingeid otsuseid vastu, mille eest on vaja vastutada. Võibolla võtad vastu aind neid vaimulike otsuseid. Seal antakse süüa, pestakse sind ja kõike tehakse, aga kui lähed vabadusse on vaja kõike iseseisvalt teha.”

Mitmed informandid tõid ka välja, et vanglas olles pöörati pöördunud inimestele palju tähelepanu – nii kirikus kui ka kaplanitega individuaalselt vesteldes. Välja saades kogudusi külastades seda tähelepanu enam ei saadud. See kinnitab eelmainitud – vanglas on usklik kergem olla, aga väljas olles võivad ka tavainimese jaoks kõige väiksemad põhjused viia vangist vabanenud taas langusesse. Seda kinnitas ka kaplan Olavi Ilumets, kellega käisin Tartu Vanglas vestlemas.

I9: “ See on kindlasti ka on osa, et seal tagasilöök on see, et-et seal käiakse, poputatakse ja kõik ette-taha ära tehtud. Nüüd sa tuledki, saad täiesti nagu omaette ja istud seal kirikupingis tagareas, võibolla keegi ei tee välja. Mõni tuleb, noh siis küsib ja saab tead, kes sa oled ja pöördub ka ära.”

Uuris informantide käest nende rõõme ja muresid, *inimesi enda ümber* mainisid kõik kümme intervjuueeritavat. Vastuseid analüüsid sain jagada inimeste toe järgnevalt: kogudus ja üksik indiviidid, lisaks sellele jagasin üksik indiviidid veel kaheks grupiks – lähedased ja muu tugi. Koguduses osalemist kinnitas 8 inimest, kaks neist mainis, et nad ei ole hetkel aktiivsed liikmed, aga külastavad kirikut iga nädalaselt. Kaks informanti andisid mõista, et regulaarselt nad koguduses töös kaasa ei löö. I1 tõi välja, et eelistab usku praktiseerida üksinda. I10 on hetkel küll usu juurest eemaldunud, aga enne tagasilangemist eelistas ta külastada erinevaid kogudusi. Informandid tõid välja, et peavad koguduse juures kõige olulisemaks kuuluvust ja kindlustunnet, mis on vabanedes väga oluline.

I6: “Et siinses elus ma olen kuulnud jah, ma olen kuulnud kuritegelikku ühendusse, ma olen kuulnud kuhugi narkorühmitusse ja mis iganes. Kogu aeg on kuhugi kuulnud ja nüüd ma kuulun Jumalale.”

Nagu eelnevalt mainitud, jagunes tugi edasiselt kahte gruppi, *lähedased* ja *muud kogukonnad*. Lähedaste alla kuulusid pereliikmed, sõbrad ja kaaslased. Vastused, mis toodi välja teise grupi juures, varieerusid, näiteks sotsiaaltöötajad või töötukassas kohatud inimesed. I6 tõi välja, kui palju on sõbrad teda toetanud, ka I10 oli väga tänulik perele ja sõpradele, kes tal alati olemas on olnud.

I9: “ Ja kõik oli usuringkonnas väga palju inimesi, kes toetasid, isegi - - -, ta oli mu parim sõber, praegu mentor, et helistame ja räägime.”

I4: “Pärast ma tulin kui tühjane, tühi ja siuke räpane, see oli vastik. Ma rääkisin ausalt abikaasaga, palvetasime, ma prandasin meelt ja tänase päevani pole probleemi.”

Intervjuusid läbi viies kujunes vestlustest välja muster, mille keskseks märksõnaks on “naine”. Kaheksa informanti mainisid antud aspekti vähemal või rohkemal määral. Huvitaval kombel toodi välja nii positiivset kui ka negatiivset poolt. Informant I10 mainis põgusalt, et tema üheks tagasilanguse põhjuseks oli esimene armastus, ka I8 mainis, et naine on olnud negatiivseks mõjuks.

I8: “Üks päev ütles, et ma käisin kirikus, ma küsisin, et käisid, jah? Vastas, et käis ja kohe hing muutus nii puhtaks, et palju kergem on olla. Uurisin, et kus kirikus sa siis käisid niimoodi kolmapäeval, ütles, et ma päris kirikus ei käinud, et käis kiriku juures andis ühele kaks grammi amfetamiini.”

I10: “Mul nagu esimene eluarmastus oli ja kõik siuksed asjad ja siis langesingi tagasi auku.”

Intervjuudest selgus, et kui naine ei olnud suhtes usklik, juhtus, et mees pani naise mingil hetkel Jumalast ettepoole. Selle tulemusena läksid aga perspektiivid vabanenu elus sassi ja toimus tagasilangemine.

I8: “Mul oli, mu naine oli esikohal ja siis Jumala, Jumal oli teisel kohal. Aga, aga kõik räägivad, et Jumal peab esimesel kohal olema ja siis alles naine. Tule sina Jumala juurde, küll Jumal toob naise sinu juurde. Ja ei, aga mul oli ikka nagu naine nagu tähtsam, et kõigepealt naine siis Jumal.”

Positiivset mõju väljendati enamasti kahest seisukohast: esiteks koos usu praktiseerimine ja teiseks üldise toetuse ja heade emotsioonidega.

I2: “Kui ma sain oma naisega, kui ma nagu abiellusin, siis peale seda nagu miski tasand tuli minu ellu juurde. Mulle endale või minu-minu vaimsesse ellu ja minu suhtesse Jumalaga ka.”

Nagu eelnevalt mainitud, on usu koos praktiseerimine tugevaks toeks, viis inimest praktiseerivad usku koos enda kaaslasega. Leiti, et Jumal on nad põhjusega kokku viinud.

I5: “Me saime oma tulevase naisega vanglas kokku³. Ja siis ma veel ei teadnud, et ta on minu naine. Ja ma ei mõelnudki selle peale, Jumalal on oma üllatused.”

I4: “Aga üks asi, ma tean, kui raskeks mul elu ka ei läheks, see on Jumala poolt antud inimene minu ellu. See on Jumala and, kingitus, ma pole seda väärt. Mina olen no, ausalt ütlen,

³ Antud lauses on mõeldud, et naine külastas vanglat vabatahtlikuna

narkomaan. Mul on seitse klassi haridust. Okei, mõned seal kursused on tehtud aga see ei loe. Mul polnud mitte midagi üldse. Minu naine on kõrgharidusega, ülikooli õppejõud. Kuidas kaks erinevat inimest, täitsa erinevatest maailmadest said kokku? Vot Jumala ime.”

Toon välja ka selle, et kõigil viiel naisel on olnud usklikuna pikk teekond.

I2:” Ja noh, ega ma algul ei teadnud ka, et see tema on. Või noh, ma vaatasin jah, et ta nagu on väga palju-palju aastaid olnud usklik, mingi ma ei tea, pea 30 aastat vist. Mõtlesin küll, et ei tea noh, et mismoodi Jumal saab kokku panna sellises, aga samas, noh, mine tea.”

ARUTELU

Uurimustulemuste järelalusena leian, et usk on oluline seadusekuuleka elu juures püsimisel, kuid kuna selles järelalus on palju teisi tegureid, peab arvesse võtma ka neid.

Kõik kolm pöördumisele keskendunud teoreetilises osas mainitud uurimust töid välja, et peamiseks pöördumise põhjuseks on vaimselt rusuv seisund, kuhu inimesed vangis olles satuvad. Sel hetkel haaravad inimesed igast võimalikust õlekõrrest, üheks selliseks on usk. Sama tulemus tuli välja ka minu uurimuses, informandid ei saanud enam ise olukorraga hakkama ja otsisid abi Jumalalt. Mõneti ühtisid ka sotsiaalsed pöördumise põhjused, informandid olid mõjutatud ümbritsevatest inimestest. Olavi Ilumetsa poolt läbi viidud uurimus kinnitas seda samuti, ta tõi enda töös välja suurimate mõjutajatena kaplanid ja külalisjutlustajad. Erinevalt Ilumetsa töö tulemustest mainiti minu läbiviidud uurimuses suure mõjutajana ka kaasvange. Kaasvangidega seostub teatav positiivne mõju, nende mõjutuste tulemusena tekib pidev kogukondlik tunne, mida kaplani külüstused ja külalisjutlustajad tekitada ei suuda. Inimesed, kellega koos rääkida eksistentsiaalsetest teemadest ja elu üle mõtiskleda aitavad luua seina *meie* ja *nende* vahel. Leian, et kaasvangid on oluline pöördumise põhjus, aga samas aitavad nad ka vangistuses probleemidest hoiduda ja jääda usu juurde.

Kuna varasemad uuringud ei toeta ühtegi kindlat siiruse mõõtmise lahendust, toon enda uurimustöö põhjal välja võimaluse, kuidas seda teha – siirust saab mõõta kolmest aspektist, mis kõik võiksid olla täidetud.

Esmalt peab olema tehtud kindel ja kaalutletud otsus, mis toetab usku pöördumist. Oluline on mõista, et usku pöördumise järel ei kao kõik probleemid, mida aga peale esimest pöördumist eeldatakse. Usus olemine on pidev töö, mida iseloomustas hästi I5 öeldu: *“Rõõm on nagu preemia. Nagu mees ja naine, nad armastavad teineteist ja muidugi see on rõõm. Ja sealt tulevad lapsed ja ka tuleb rõõm. Aga see on 20%. Iiveldus ja kõik asjad ja probleemid.*

See on, ei keegi ei näe seda, et kõik näevad ainult seda 20 protsenti, seda rõõmu. Rõõm on väga hea, okei, aga 80 protsenti? Ei keegi ei näe seda ja samamoodi on suhtumine Jumalaga.”

Kahetsus, näitab, et inimene suudab õiget ja vale eristada. Lisaks suudab ta ka nende põhimõtete järgi elada, sest on tekkinud arusaam, et halbade tegudega põhjustatakse teistele inimestele palju halba. Kõik inimesed ei pruugi enda tegusid kahetseda, olgu siis põhjuseks mistahes. Inimesed, kes kahetsevad, näitavad sellega enda mõttemaailma ja väärtussüsteemi muutust, mida pean üheks oluliseks siiruse aspektiks. Ilmekaks näiteks on informandid, kes tundsid tugevat soovi vabandada (ning seda ka tegid) ja seega välja näidata enda haavatavust/alandlikust, mida vangis olnud inimesed tihti ei tee.

Kui eelnevalt mainisin ära mõttemaailma ja väärtussüsteemi muutumise, siis viimaseks teguriks tooksin välja “kristliku elu” järgimise. Siiralt pöördunud informandid on loobunud kõigist enda pahedest, näiteks narkootikumidest ja suitsetamisest. Nad peavad loobumist võimalikuks just tänu Jumala abile, sest eluaegsete sõltlastena teavad nad täpselt, kui raske loobumine on. Nende inimeste puhul töötab vaid üks mentaliteet – kõik või mitte midagi. Nad on andnud enda elu Jumala kätte. Oluliseks peetakse iganädalaselt koguduse töös osalemist ja kirikus käimist, sest see on nende jaoks ainuke lahendus püsida õigel rajal. Inimese jaoks, kes ei ole vangis olnud, on kerge rajalt kõrvale kaldununa uuesti õigele teele naasta. Endiste vangide puhul võib üks väike kõrvalekaldumine tähendada uuesti vangi sattumist. Siiski ei jäänud kordagi nende inimeste jutust kõlama arusaam, et nad peavad usupõhimõtteid rangelt järgima. Pigem toodi välja, et see on elu, mida nad *tahavad* elada.

Usk annab stabiilsust, olgu siis tegemist vangist vabanenud inimesega või lihtsalt usklikuga. Intervjuudes kõlas läbivalt arusaam, et sündmused, mis elus aset on leidnud, on olnud Jumala poolt määratud. Leian, et siiralt usklik inimene usaldab enda elu Jumala kätte ja kõik, mis elu pakub võetakse vastu, olgu siis tegemist hea või halvaga. Usul on teatav võime leevendada emotsionaalseid pingeid ja seetõttu ei ole usklikud inimesed ka nii äkilise iseloomuga (Jang & Johnson 2003: 89). Antud motiiv, tuli samuti mitmest intervjuust välja, I6 sõnul oli ta eelnevalt väga impulsiivne inimene aga praegu ta tunneb, et on muutnud rahulikumaks. See võib viidata sellele, et kuna informandid teavad, et nende elu juhib Jumal, siis puudub vajadus oma emotsioone teiste peal välja elada. Seega on siiralt usklikud inimesed rahulikumad ja tunnevad ennast elukeerdkäikude suhtes turvalisemalt.

Ajakirjas *Journal of Offender Rehabilitation* avaldatud uurimus „An Evidence-Based Assessment of Faith-Based Programs: Do Faith-Based Programs “Work” to Reduce Recidivism?” rõhutas, et kirikus käimine ja religioosetes tegevustes osalemine aitab seaduskuuleka elu juures püsida. Ka minu uurimus kinnitab seda tõsiasja. Kümnest

intervjueeritavast on üheksa usu juures püsinud, kaheksa neist käivad regulaarselt kirikus ning osalevad koguduse töös. Informant, kes on hetkel usu juurest eemaldunud, tõi välja, et ta ei külasta hetkel ühtegi kirikut ega kogudust. Intervjuu käigus mainis ka tema, et kui ta otsustab usu juurde naasta, saab esimeseks sammuks kiriku külastamine. Olavi Ilumetsa poolt läbi viidud uurimus kinnitas, et seaduskuuleka elu juures püsimiseks on oluline pöörduda usu juurde. Uurides aga teisi uurimusi selgus, et asi ei ole nii must-valge kui tundub.

Eelnevalt mainitud ajakirja *Journal of Offender Rehabilitation* uurimus leiab, et varasemad uuringud teema kohta on metodoloogiliselt nõrgad ja religiooni mõju seaduskuuleka elu juures püsimisele pole võimalik kinnitada. Artikli autor toob aga välja, et võimalik ei ole vastupidist ka väita. Pennsylvania Riikliku Ülikooli ja Florida Riikliku Ülikooli teadlaste poolt läbi viidud uuringus selgus, et kuigi religioon aitab kaasa identiteedimuutustele, ei ole see piisav, et püsida seaduskuuleka elu juures. Usu ja seaduskuuleka elu vaheline seos on keeruline. Seejuures peab arvestama ka võimalusega, et uuringud on kallutatud, sest läbiviijad on tihti kas ise programmidega seotud või usklikud inimesed.

Enda tööle toetudes väidan, et usk on oluline seaduskuuleka elu juures püsimisel. Vanglast vabanedes tuleb silmitsi seista mitmete probleemidega. Kinnipidamisasutuses pöördunud inimeste suurimaks väljakutseks vabanedes osutus uue eluga harjumine. Kui varem on mulle vanglast jäänud tunne kui peaasjalikult negatiivsest kohast, siis intervjuudest selgus, et tegelikult on vanglal kinnipeetavate elule ka positiivne külg. Vanglas on kerge usklik olla. Informandid tõid välja, et vanglas usklik olles on nad justkui omas maailmas, kõik igapäevatoimetused tehakse nende eest ära, vangide (vabatahtlikuks) ülesandeks on vaid palvetamine ja piibli lugemine. Vabanedes jõuab kohale reaalsus, lisanduvad ka argipäevakohustused, kirikus aga ei saada sellise tunnustuse osaliseks (nagu oldi vanglas harjutud). Vanglas pöörati igale kirikuskäijale palju tähelepanu, vabaduses tuleb aga harjuda, et kõigil inimestel on omad mõtted ja probleemid.

Vanglast vabanenud inimese jaoks on tugi oluline, võib juhtuda, et seda otsitakse valedest kohtadest. Raske on mõista, kas tugi avaldab positiivset või negatiivset mõju. Inimesed, kes peale pöördumist leidsid endale kaaslase, kes ei olnud usklik, kogesid usule negatiivset mõju. Minu informantide poolt öeldust lähtudes võib oletada, et naine ja Jumal hakkasid mingil hetkel vabanenu elus konkureerima, mille tulemusel asetus naine Jumalast ettepoole. Informantide sõnul on oluline hoida ennast välismaailma eest kaitstud, kui aga naine sellele kaasa ei aita, võib ta toetamise asemel hoopis vastupidist mõju avaldada ja tahtmatult kaasa aidata tagasilangusele. Lisaksin juurde veel mõtte, et tagasilangusi võib näha nõrkuse ja allaandmisena, kuid samas ka hoopis tugevuse, sihikindluse ja siiruse märgina. Hoolimata

kõigest pöördusid nad tagasi, mis omakorda näitab, et nende usk on päris. Informantide sõnul on tugi oluline. Lisaks sellele on oluline ka kindlus, mille usk nende elule annab. Vabanenutel on vaja ennast eelnevast elust eraldada ja usk aitab sellele kaasa. Tänu sellele moodustub inimeste ümber kogukond, kellele toetuda, kes moodustavad kindla seljataguse.

Kui kõnelda lühidalt ka minu uurimuse kitsaskohtadest, siis tagantjärele vaadates ei olnud õigustatud valimi piiritlemine Tartu Vanglaga. Probleemiks osutus vangla lühike toimimisaeg. Tartu Vangla avati 2002. aastal. Paljud inimesed, kes sinna on sattunud, kannavad endiselt karistust. Uurimise käigus inimestega vesteldes selgus, et mitmed neist on küll Tartu Vanglas karistust kandnud, aga peavad ennast pöördunuks mujal (mille tõttu nad valimisse ei sobinud). Kuna tegemist on väga delikaatse teemaga, olin valmis saama ka eitavaid vastuseid – ka neid tuli. Inimesed olid küll valmis rääkima enda pöördumisest, aga nad ei soovinud enda varasemast elust rääkida (ega seda üldse meenutada). Intervjuusid tehes selgus, et ka minul on olnud ees roosad prillid, millest suutsin töö käigus lahti öelda. Nimelt olen olnud alati arvamusel, et narkootikumid on midagi, mille kättesaamine on keeruline protsess. Uurimust tehes selgus pea iga informandi sõnadest, et see on tunduvalt kergem. Tuleb minna lihtsalt teatud kohtadesse ja soovitud ained võid saada kätte mõne minutiga.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, mis asjaoludel ja motiividel pöörduvad vangis sattunud inimesed usku. Teiseks oluliseks eesmärgiks oli selgitada, kuidas vanglas usku pöördunud inimesed peale vabanemist hakkama saavad. Uurisin, kas ja kui kindlalt nad usu juurde püsima jäävad ja millist mõju avaldab see seaduskuuleka elu elamisele. Selleks püstitasin kolm suurt uurimusküsimust:

1. Mis asjaoludel pöörduiti vanglas usu juurde (s.o mis olid pöördumise motiivid)?;
2. Kui siiraks saab erinevate dimensioonide lõikes hinnata pöördunute usku?;
3. Kuidas mõjutab leitud usk inimese suhtumist oma minevikutegudesse ja tulevikku?

Uurimistöö koosnes teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas tutvustasin varem läbi viidud uuringuid ja nende tulemusi. Antud osa oli jaotatud kolmeks alapeatükiks, millest igaüks vastas ühele uurimusküsimusele. Teoreetilises osas, mis annab ülevaate pöördumise motiivide kohta, leidsin, et motiivideks on enamasti emotsionaalne seisund. Seisundit kirjeldati kui madalpunkti jõudmist, mida üksi ületada ei suudetud. Teoreetilise osa teine alapeatükk oli pühendatud siiruse aspektile, antud juhul pöördumise siirusele. Teema on keeruline ja seda on vähe uuritud, mille tõttu teoreetilist taust teema kohta puudub. Viisin läbi intervjuu Enn Veasaluga, kes on Samaaria rehabilitatsiooni keskuse juht, ja uurisin tema mõtteid antud kohta. Empiirilises osas toetusingi just tema jutule. Viimane alapeatükk keskendus küsimusele, kas usk aitab püsida seaduskuuleka elu juures. Tulemusi oli vastakaid, sest uurimused, mis on läbi viidud, on metodoloogiliselt nõrgad ja paljud neist ka kallutatud. Väljatoodud tulemused jagunesid kolmeks:

1. kinnitab väidet, et usk aitab jääda seadusekuuleka elu juurde;
2. ei kinnita väidet;
3. puudub kindel seisukoht.

Töö empiirilises osas keskendusin kümnele intervjuule, mida peatükis analüüsisin. Kuna inimeste elud olid väga erinevad, oli ka iga intervjuu omanäoline ja avas uut vaatenurka, sarnaseid mustreid õnnestus leida aga kõigi informantide lugudest. Küsimusele “mis on vanglas usku pöördumise põhjuseks?” olid vastused mõneti erinevad, ühiseks välja toodud motiiviks

oli aeg, mida mainisid kõik informandid. Mõne informandi jaoks võimaldas antud aeg tegeleda iseendaga, teiste jaoks andis see võimaluse uurida ja lugeda usu kohta. Suuresti mõjutasid informante ka inimesed, kes nende ümber olid, olgu selleks siis vanglatöötajad, kaplanid või kaasvangid. Maha peetud vestlused olid isiklikud ja silmi avardavad. Siiruse osas olid tulemused suures osas samad, mis tulid välja Enn Veasaluga peetud intervjuust. Informandid, kes on siiralt pöördunud, võtavad vastu otsuse, mis on kaalutletud ja ratsionaalne. See aitas mõista usu tõelist tähendust ning näitab, millist pühendumust usk nõuab.

Teoreetilises osas tõin välja, kui eripalgelised on seaduskuuleka elu ja usu vahelist seost uurivad tööd. Lähtudes enda tehtud uurimusest väidan, et usk on oluline seaduskuuleka elu juures püsimisel, kuna kümnest informandist on praeguse seisuga suutnud üheksa püsida õigel rajal, üks neist on taas kuritegeliku elu juures. Siiski on keeruline teha üldistusi, sest tagasilangemist on kogenud neist seitse, seos usu ja kuritegude vahel on väga keeruline. Julgen aga väita, et kogukond ja positiivsed muutused, mis inimesed kogevad, aitavad kaasa uue elu alustamisele. Lisaks sellele moodustavad usk ja kogukond inimesele kindla vundamendi, mis muidu ehk puuduks. Oluline on ka mainida, et intervjuusid tehes ei saa kunagi lõpuni kindel olla, et inimesed on täiesti ausad.

BIBLIOGRAAFIA

- Bicknese, Aaron Todd. *The Teen Challenge Drug Treatment Program in Comparative Perspective*. doktoriväitekiri, politoloogia, Northwestern Ülikool, Illinois: Northwestern Ülikool, 1999, 329.
- Colson, Chuck. *Born Again*. Michigan: Chosen Books, 2008.
- Dodson, Kimberly D., Leann N. Cabage, ja Paul M. Klenowski. „An Evidence-Based Assessment of Faith-Based Programs: Do Faith-Based Programs “Work” to Reduce Recidivism?” *Journal of Offender Rehabilitation* 50, nr 6 (2011): 367-383.
- Gooren, Henri. *Religious Conversion*. 27. juuli 2016. a. <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0146.xml>.
- Harding, David J, Cheyney C Dobson, Jessica JB Wyse, ja et.al. „Narrative change, narrative stability, and structural constraint: The case of prisoner reentry narratives.” *American Journal of Cultural Sociology* 5 (märts 2017): 261-304.
- Ilumets, Olavi. *Religiooni mõju kinnipeetavatele Tartu Vangla näitel*. magistritöö, Usuteaduskond, Tartu Ülikool, Tartu: Tartu Ülikool, 2008.
- Jang, Sung Joon, Byron. R Johnson, Joshua Hays, ja Grant Duwe. „Religion and Misconduct in " Angola " Prison: Conversion, Congregational Participation, Religiosity, and Self-Identities.” *Justice Quarterly* 35, nr 3 (mai 2018): 412-442.
- Jang, Sung Joon, ja Byron R Johnson. *The Routledge International Handbook of Life-Course Criminology*. London: Routledge, 2017.
- Jang, Sung Joon, ja Byron R. Johnson. „Strain, negative emotions, and deviant coping among African Americans: A test of general strain theory.” *Journal of Quantitative Criminology* 19, nr 1 (märts 2003): 98.
- Johnson, Byron B. „Assessing the Impact of Religious Programs and Prison Industry on Recidivism: An Exploratory Study.” *Texas Journal of Corrections* 28, nr 1 (veebruar 2002): 7-11.
- Maruna, ja Shadd. *Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild Their Lives*. Washington, D.C: American Psychological Association, 2001.
- Mustafa, Noha. „“The Right to Free Exercise of Religion in Prisons: How Course of Religion in Prisons: How Courts Should Determine Sincerity of Religious Belief Under RLUIPA”.” *Michigan Journal of Race & Law* 20 (2014): 214-244.
- Pedrosa, Albert, Susanne Alm, Lena Roxell, ja Mauricio Manchado. „God moves in mysterious ways: Faith units and their influence on prison governance in Argentina and Sweden.” *European Journal of Criminology* (European Journal of Criminology) 21, nr 1 (mai 2023): 191-209.
- Queens, Shadd Maruna, Louise Wilson, ja Kathryn Curran Kings. „Why God Is Often Found Behind Bars: Prison Conversions and the Crisis of Self-Narrative.” *Research in Human Development* 3, nr 2 (september 2006): 161-184.
- Said, Iman, ja Kimberly Davidson. „A Mixed Method Evaluation of the Role of Religion in Desistance and Reentry.” *Justice Quarterly* 40, nr 1 (detsember 2021): 1-26.

Schroeder, Ryan D, ja John F. Frana. „Spirituality and religion, emotional coping, and criminal desistance: A qualitative study of men undergoing change.“ *Sociological Spectrum* 29, nr 6 (Oktoober 2009): 718-741.

Toombs, Nancy J, Mark Peacock, ja Brent B Benda. „Discriminators of types of recidivism among boot camp graduates in a five-year follow-up study.“ *Journal of Criminal Justice* 31, nr 6 (Veebruar 2003): 539-551.

Veesalu, Enn, intervjueris Margot Ansberg. *Intervjuu Samaaria Keskuse juhi Enn Veesaluga* (5. aprill 2024. a.).

SUMMARY: FINDING FAITH IN PRISON ON THE EXAMPLE OF FORMER TARTU PRISON INMATES

The aim of this thesis was to investigate the circumstances and motives under which people in prison convert. Another important aim was to find out how people who convert in prison cope after release. I investigated whether and how firmly they remain in the faith and what impact this has on living a law-abiding life. To this end, I set three major research questions:

1. Under what circumstances were people converted to the faith in prison (i.e. what were the motives for conversion);
2. How sincere can the faith of converts be assessed along different dimensions?
3. How does the faith found influence the person's attitude towards his past crimes and his future?

The research consisted of a theoretical and an empirical part. In the theoretical part, I presented previously conducted studies and their results. This section was divided into three subsections, each of which addressed one research question. In the theoretical part, which gives an overview of the motives for turning, I found that the motives are mostly emotional states. The state was described as reaching a low point that could not be overcome alone. The second subsection of the theoretical part was devoted to the aspect of sincerity, in this case the sincerity of conversion. The topic is complex and has been little studied, which is why there is no theoretical background on the subject. I conducted an interview with Enn Veesalu, who is the director of the Samaria Rehabilitation Centre, to find out his thoughts on the subject. In the empirical part, I relied on his story. The last sub-section focused on the question of whether faith helps to stay law-abiding. The results were mixed, as the studies that have been carried out are methodologically weak and many of them biased. The results that emerged fell into three categories:

1. Confirms the claim that faith helps to stick to a law-abiding life;
2. does not support the claim;
3. no firm position.

In the empirical part of the paper, I focused on ten interviews, which I analysed in the chapter. As people's lives were very different, each interview was unique and provided a new perspective, but similar patterns could be found in all the informants' stories. In response to the question, "What is the reason for converting in prison?" the answers varied somewhat, but the common motive was time, which was mentioned by all the informants. For some informants, the time allowed them to engage with themselves, for others it provided an opportunity to research and read about faith. The informants were also largely influenced by the people around them, be they prison staff, chaplains or fellow prisoners. The conversations held were personal and eye-opening. In terms of displacement, the results were largely the same as those that emerged from the interview with Enn Veeralu. Informants who are sincere in their conversion make a decision that is thoroughly considered and rational. This helped to understand the true meaning of faith and shows the commitment that faith requires.

In the theoretical section, I pointed out the diversity of works that explore the relationship between law-abiding life and faith. Drawing on my own research, I argue that faith is essential to staying on the path of law-abiding life, as nine out of ten informants have managed to stay on the right track so far, one of them is back in a life of crime. However, it is difficult to make generalisations as seven of them have experienced a relapse, and the link between faith and crime is very complex. However, I dare to say that the community and the positive changes that people are experiencing help them to start a new life. In addition, faith and community provide a solid foundation for a person that might otherwise be lacking. It is also important to mention that, when conducting interviews, one can never be completely sure that people are completely honest.

LISAD

Lisa 1: Intervjuus kasutatud küsimustik

Lisa 2: Informeeritud nõusoleku vorm

Lisa. 1

INTERVJUU PLAAN

SUURED UURIMISKÜSIMUSED:

1. Mis asjaoludel pöörduti vanglas usu juurde (s.o mis olid pöördumise motiivid);
4. Kui siiraks saab erinevate dimensioonide lõikes hinnata pöördunute usku;
5. Kuidas mõjutab leitud usk inimese suhtumist oma minevikutegudesse ja tulevikku.

1. SOOJENDUSPLOKK JA 1. UURIMISKÜSIMUS

- Tutvumine ja „jäamurdmine“. Informandi instrueerimine, lõpeb informeeritud nõusoleku vormi allkirjastamisega;
- Mille eest, millal ja kui kaua te istusite? Palun jagage oma lugu!
- Kuidas leidsite usu? Palun rääkige kõigest, mida peate selle juures oluliseks!
- Lisaküsimused juhuks, kui ei tule muidu kõne alla: 1) mis ajendas teid vanglas usku otsima? Kui suurt rolli mängis keskkond, milles olite? Millised olid peamised eesmärgid ja motiivid pöördumisel (lohotus, andustus, muutus kuuluvus tunne jne)? Kas usk oli vahend või eesmärk?

2. 2. UURIMISKÜSIMUS

- Millal ja kuidas saite aru, et oletegi nüüd päriselt usklik?
- Kas tegemist oli järk-järgulise või kiire protsessiga?
- Kuidas on teie usk aja jooksul arenenud või muutnud?
- Milliseid praktikaid, rituaale järgisite vanglas, milliseid nüüd (usulised tekstid, õpetused, palve jne)?
- Milliseid väljakutseid ja rõõme olete seoses usu leidmisega kogunud?
- Kuidas on vabanemine mõjutanud teie usku?

3. 3. UURIMISKÜSIMUS

- Kuidas olete peale vabanemist toime tulnud kahtluste, kiusatuste ja tagasilöökidega?
- Kas olete liitunud mõne kogukonnaga või praktiseerite usku iseseisvalt?
- Kuidas on usk mõjutanud teie igapäeva elu, suhteid teiste inimestega või suhtumist maailma üldiselt?
- Kui tihti mõtlete eelnevate tegude ja elu peale? Millised tunded ja emotsioonid seoses sellega teid valdavad?
- Kuidas on usk aidanud teil vabanemise väljakutsetega toime tulla?
- Mida peaksite oluliseks seoses usuga veel öelda?
- Mida soovitaksite neile, kes on praegu kinnipidamisasutuses?

Lisa 2.

Informeerimise ja teadliku nõusoleku vorm

Uurimus „Usu leidmine vangistuses endiste Tartu Vangla kinnipeetavate näitel“

Hea uurimuses osaleja,

Teid kutsutakse osalema uurimistöös, mille eesmärgiks on hankida uut teaduslikku informatsiooni vangistuses pöördunud inimeste ja selle kohta, kuidas usk on nende elus esindatud peale vabanemist.

Mis on informeeritud nõusolek? Informeeritud nõusolek kinnitab Teie valmisolekut osaleda uurimuses pärast kõigi sellega seotud oluliste asjaolude selgitamist. Kui mõni uurimise läbiviija poolt jagatud informatsioon jääb Teile arusaamatuks, palume julgesti küsida täiendavat teavet. Palume käesolevat vormi allkirjastada alles pärast seda, kui olete kõigi aspektidega nõus. Allkiri antud dokumendil kinnitab Teie teadlikkust osalemisega kaasnevatest aspektidest ning soovi vabatahtlikult uurimuses osaleda.

Uurimuse „Usu leidmine vangistuses endiste Tartu Vangla kinnipeetavate näitel“ viib läbi Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane Margot Ansberg. See leiab aset intervjuu vormis, mis kestab ligikaudu 45 minutit kuni poolteist tundi. Intervjuu salvestatakse. Intervjuud toimuvad intervjuueerija ja küsitletava poolt varem kokkulepitud kohas ja viisil. Küsimused puudutavad Teie uskumusi, suhtumisi, enesemõistmist ja eluvaadet seoses religiooniga.

Uurimuse käigus kogutud andmeid kasutatakse ainult teadustöös ja konfidentsiaalselt. Teie isik on teada vaid intervjuu vahetule läbiviijale ja valmivas uurimuses viidatakse Teie öeldule umbisikulises vormis. Intervjuude salvestisi hoitakse kõrvalistele isikutele kättesaamatult Tartu Ülikooli pilveteenuses OneDrive, kaitstuna parooliga ja/või krüpteeritult Eesti ID-kaardiga. Andmetele on parooliga/Eesti ID-kaardiga ligipääs juhendajal Roland Karol. Samuti hoitakse antud nõusoleku vormid andmestikust eraldi, juhendaja kabineti seifis. Peale intervjuude transkribeerimist hävitatakse algsed audiosalvestised. Transkriptsioone säilitatakse parooliga kaitstult ja/või krüpteeritult Tartu Ülikooli pilveteenuses OneDrive. Salvestised

transkribeeritakse esimesel võimalusel peale intervjuud, transkribeerimisel kaotatakse andmestikust informantide nimed ja kontaktid, salvestised kustutatakse.

Kogutud andmestikku (sh informeeritud nõusoleku vorme) säilitatakse kuni teadustöö kaitsmiseni mai lõpus 2024. Töö kaitsmise järel transkriptsioonid ning nõusoleku vormid hävitatakse hiljemalt ühe kuu jooksul kaitsmisest arvates.

Uurimuse projekti on heaks kiitnud Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee.

Uuritava õigused

Teil on õigus ilma igasuguse põhjendusega keelduda vastamast mõnele küsimusele, katkestada uurimuses osalemine intervjuu ajal, samuti nõuda pärast küsitluse lõppu enese poolt öeldu kõrvaldamist uuringu käigus kogutud materjalide seast. Küsimuste tekkimisel pöörduge täiendava info saamiseks uuringu läbiviija või vastutava läbiviija poole: Roland Karo, roland.karo@ut.ee või Margot Ansberg, margot.ansberg10@gmail.com. Samuti on võimalik võtta ühendust usuteaduskonna telefonil 737 5300. Kui Teil tekib küsimusi uuringus osaleja õiguste kohta, siis pöörduge palun Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee poole e-posti aadressil etikakomitee@ut.ee või telefonil 737 6215.

Kui Teil tekib küsimusi uuringus osaleja andmekaitse kohta, siis pöörduge palun Andmekaitse Inspektsiooni poole telefonil 5620 2341.

Mind, on informeeritud ülalmainitud uurimusest ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uurimuse metoodikast ning kinnitan oma nõusolekut selles osalemiseks ja oma isikuandmete töötlemiseks allkirjaga.

Uurimuses osaleja

Allkiri:

Osalejale informatsiooni andnud isik: Margot Ansberg

Allkiri:

Kuupäev, kuu, aasta

LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS

Mina, Margot Ansberg, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Usu leidmine vangistuses endiste Tartu Vangla kinnipeetavate näitel, mille juhendaja on Roland Karo, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda

säilitada, sealhulgas lisada see digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse

lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha ülalmainitud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

/Allkiri/

29.04.2024